

Afb. 1. Een hektrawler. (Cliché „Visserij”)

OP REIS MET EEN HEKTRAWLER

door J. J. C. GOUDA

Er valt natuurlijk veel te vertellen over de visserij en de daarmee samengaande activiteiten, maar zonder de praktijk ervaren te hebben dreigt men wel eens verkeerde voorstellingen te maken van wat visserij nu eigenlijk inhoudt. We zullen daarom onze koffers pakken en naar de haven van IJmuiden gaan om aan boord van een hektrawler te stappen. Natuurlijk zijn we in ons vanuit malacologisch standpunt begrijpelijk enthousiasme veel te vroeg en zo hebben we de gelegenheid het schip eens rustig te bekijken.

Het schip is, zoals gezegd, een hektrawler. Dit houdt in dat de netten aan de achterzijde uitgezet en gehaald worden. Dit in tegenstelling tot het conventionele trawlschip, waar de netten aan stuurboordzijde uitgezet en gehaald worden. Op ons schip is het werkdek daarom ook aan de achterzijde gelegen. Als we op dit wat kleine dek staan kijken we omhoog naar de galg waarover straks op zee de netten zullen worden gehaald (zie afb. 1). Op het hoger gelegen dek achter de brug

vinden we de winch, die straks de vangst met reuzenkracht naar het schip toe zal trekken.

Op het dek uitgekeken gaan we het inwendige van het schip binnen. Door een smal gangetje lopen we langs de hitte uitbrakende machinekamer, waar de 1400 pk motor al geïnspireerd staat te dreunen. In het bemanningsverblijf aangekomen openen we een stalen gevaarte, dat we toch maar een deur zullen noemen, en staan op het binnendek, te midden van de lopende banden en allerlei koelapparatuur. Hier zal tijdens de reis de vis verwerkt worden. Nu zijn het de leveranciers van het proviand die er druk bezig zijn. Een leek, die iets dergelijks ziet, zal een enorme dorst bij de vissers veronderstellen, maar na een paar uur hard werken op een winderig dek smaakt een glaasje „oud Schiedams geluk” best.

Ook aan deze drukte komt een eind, en het sleepbootje verschijnt om de IJm 36 „Kemphaan” naar de havenmond te slepen, waarna het schip op eigen kracht verder stoomt en het zeegat kiest. Zesendertig uur varen wachten ons, voordat we de visgronden bereikt hebben. Toch lenen deze uren zich al voor interessante biologische waarnemingen. Het zijn de meeuwen die onze aandacht trekken. Na het passeren van het lichtschip Texel zijn het er vier die ons gezelschap komen houden. Als het eenmaal zover is dat de netten worden gehaald hebben deze vogels ons schip al vele honderden mijlen gevolgd.

Na een nacht onwennig slapen is het dan zover. Het schip vist. Met een nog flinke snelheid wordt het net voortgesleept; voor elke trek vier uren lang. Steeds meer meeuwen scheren om het schip heen. Het is fascinerend om deze prachtige vogels op de wind te zien zeilen, in de hoop straks een visje te kunnen verschalken. Het enige nadeel dat de vogels veroorzaken is hun voortdurende spetterende „bombardement”, dat het schip al gauw een grijsachtig tintje verleent.

Tenslotte zijn de vier uren verstreken en het net wordt gehaald. Bij het inhalen van de kabels komen eerst de beide visborden boven. De stalen onderkant van deze borden zijn gladgeschuurd door het zand. Vervolgens, na nog het nodige kabelmateriaal komen de eerste touwen van het net, met daaraan bevestigd de zogenaamde bovenpeesborden. Dit zijn kleine houten borden, waaraan een luchtblaas is bevestigd. Op deze wijze wordt de bovenste pees van de netopening omhoog gehouden. Nu kijkt iedereen vol verwachting naar de kuil, die klaar gemaakt wordt om aan dek gebracht te worden. Telkens wordt een stuk ervan afgebonden en in de last leeggestort. Het is een flinke trek makreel.

Voor de malacoloog lijkt het net, dat bij het vissen juist even vrij blijft van de bodem, weinig interessants te bevatten. Toch is in zo'n geval pessimisme ongegrond, want bij de volgende trek leren we onze ogen wat meer de kost geven. Als alle vis binnendeks is gebracht stappen we in de last en zien we in het achtergebleven water vlezige, oranjeachtige balletjes op het slingeren van het schip heen en weer rollen.

Afb. 2. Links: *Velutina velutina* (Müller); rechts: *Scaphander lignarius* (L.).

Afb. 3.
De koolvis vult
de last tot de
rand. (Foto J.
Gouda)

We nemen er een van op, en tot onze verrassing hebben we een klein, springlevend exemplaar in de hand van *Scaphander lignarius* (L.) (afb. 2). Deze molluskensoort heeft een wat bedriegelijk voorkomen, maar nu we *Scaphander* wat beter hebben leren kennen vangen we hem bij tientallen, hier op 59° N.B. Zo vissen we verder en de makreel laat zich best vangen. Tussen de vissen vinden we nu ook al een enkel exemplaar van *Colus gracilis* (da Costa) en een heel mooi exemplaar van *Velutina velutina* (Müller).

Om wat afwisseling in de vangst te brengen verhuizen we na een dag of twee naar de Vikingbank, een visgebied rond 60° 30' N.B. en 2° 30' O.L. Hier is het dat we pas goed aan onze malacologische trekken komen. Tenminste, zo wordt het ons door de opvarenden, die allemaal ijverig meeverzamelen, verzekerd. Nieuwsgierig wachten we dan ook af als de netten na de eerste trek op de Vikingbank worden gehaald. De last is snel vol met vis en omdat we toch moeten wachten tot de vangst verwerkt is, bekijken we de vissen eens. Het voornaamste bestanddeel van de buit is koolvis — *Gadus virens* L. — een ongeveer 50 centimeter lange vis, die zijn naam dankt aan de doorgaans zwarte rug. Een andere, zeer opvallende vis is de zeewolf — *Anarchichas lupus* L. — die zijn naam beslist eer aan doet. Het is een dikke, aalachtige vis, die donkergrijs gekleurd is, en een lengte van meer dan anderhalve meter kan bereiken. Het dier is zeer agressief en heeft een stel gevaarlijke tanden in de bek, die naar zeggen in staat zouden zijn een bezemsteel door te bijten. Schrijver dezes nam een proef, weliswaar niet met een bezemsteel, maar met een grote wijting — *Gadus merlangus* L. — een stevige schelvisachtige vis. De wijting werd door de wolf met het grootste gemak aan twee stukken gebeten. Al met al een vervaarlijke zwemmer, die eenmaal in de bakpan beland, heerlijk smaakt. Een veel vreedzamer visje is de poon. Ook deze vissoort werd in grote hoeveelheden gevangen. Deze dieren, behorende tot de familie Triglidae of ponen, vallen vooral op door de mooie, felle kleuren en de lange stralen van de borstvinnen, die nog behoorlijk kunnen steken.

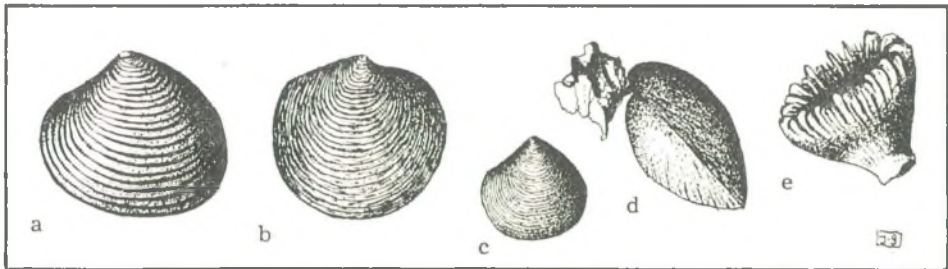
Maar de laatste vis is over de lopende band naar het binnendek verdwenen en we kunnen onze malacologische plichten weer vervullen. Het eerste dat opvalt is dat we geen exemplaren van *Scaphander* meer zien. Daarentegen vinden we wel de eerste noordhorens — *Neptunea antiqua* (L.). Het zijn afgezien van een heel enkel

exemplaar allemaal schelpen met een beschadigde mondrand. Er zijn er echter enkele bij die mooie exemplaren van *Anomia squamula* L. leveren. We zoeken verder en vinden al spoedig de eerste tien schelpen van *Colus gracilis* (da Costa). Opvallend is dat vele schelpen van deze soort en ook van *Neptunea antiqua* (L.) scheef gegroeid zijn; de horens maken een kromme indruk. Op deze manier gaat het nog vele trekken door en het verzamelkistje moet al snel plaats maken voor een flinke emmer. De vangst loopt zowel op commercieel als op biologisch gebied aardig, en als tevreden verzamelaars leggen we enige vondsten in de machinekamer te drogen om vervolgens de aardappelen voor de volgende dag te gaan schillen.

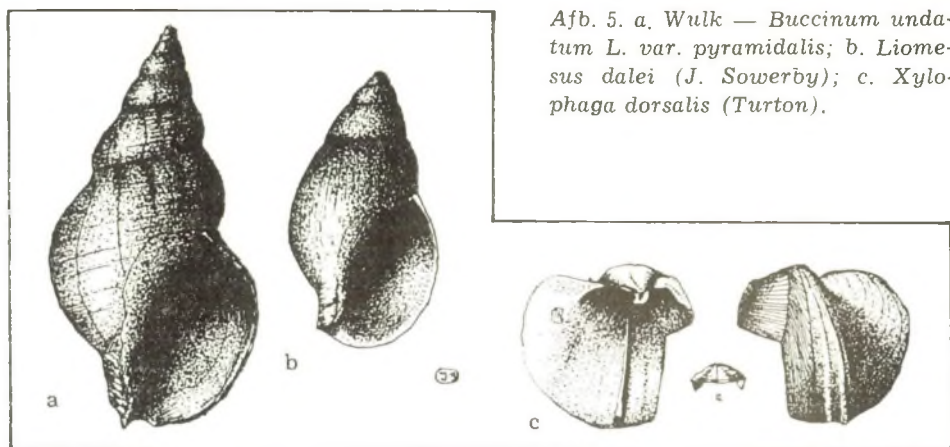
De avond valt en als welwillend passagier gaat schrijver dezes zich wijden aan het lopen van een „wachie”. Het wachtlopen houdt in dat degene die op de brug staat de koers van het schip zodanig onder controle houdt, dat de kans op een goede trek zo groot mogelijk blijft. Nu gaat het wachtlopen door passagiers meestal met sterk wisselend succes en deze nacht zou het een dieptepunt betekenen, daar de steengronden het net niet ongemeoid lieten.

Doch diezelfde avond zouden ook de eerste tekenen komen dat het voor de bioloog interessant zou gaan worden. Bij het halen van een frisse neus op het werkdek vonden we namelijk het eerste doublet van *Astarte sulcata* (afb. 4), hetgeen toch altijd een interessante vondst betekent. Over deze Astartes kwamen we nog een tweetal merkwaardigheden aan de weet. De eerste was dat zowel de exemplaren van *Astarte sulcata* (da Costa) als van *Astarte montagui* (Dillwyn) uitsluitend tijdens de nachtelijke trekken gevangen werden. Een afbeelding van *A. montagui* vindt u in afb. 4. Een tweede bijzonderheid was dat alle exemplaren van *Astarte sulcata* en *A. montagui* begroeid waren met een spons. Vermoedelijk betreft het hier een symbiotische samenleving, daar de spons altijd op de achterrand van de schelp zat, aan de zijde van de syphonen. Het is mogelijk dat de spons voedsel haalt uit het water dat de uitstroomopeningen verlaat. Daar het voordeel van *Astarte* niet geheel duidelijk is, is het ook mogelijk dat we hier met commensalisme te doen hebben.

De volgende ochtend werd het voor de malacoloog pas echt goed. Bij massa's vinden we losse kleppen van *Phacoides borealis* (L.) (afb. 4). De meeste zijn heel mooi gaaf en begroeid met bryozoën. Tot onze verrassing vinden we ook nog een mooi doublet van *Phacoides*. Ook heel interessant waren de brachiopoden, die werkelijk

Afb. 4. a. *Astarte sulcata* (da Costa) 1 x; b. *Phacoides borealis* (L.) $\frac{3}{4}$ x; c. *Astarte montagui* (Dillwyn) 1 x; d. onbekende brachiopode; e. onbekend koraal.

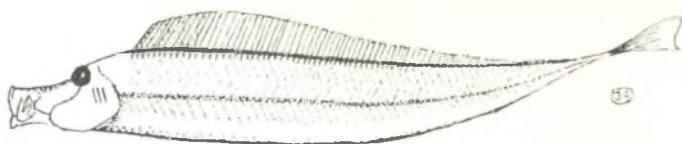

Afb. 5. a. Wulk — *Buccinum undatum* L. var. *pyramidalis*; b. *Liomesus dalei* (J. Sowerby); c. *Xylophaga dorsalis* (Turton).

bij honderden met de netten naar boven kwamen. Ze brachten nog interessant gezelschap mee in de vorm van jonge exemplaren van *Capulus ungaricus* (L.). Deze heel kleine Capulusjes zaten stevig op de brachiopodenschalen vastgezogen. Ook waren er schelpjes te vinden van *Cardium scabrum* Philippi. Nog zijn we niet uitgekeken op de resultaten van deze trek. Tussen de grote bossen bryozoën-kolonies (*Flustra foliacea* L. - bladachtig hoornwier) vinden we enkele prachtige solitaire koraaltjes - *Caryophyllia smithi* (Stokes & Broderip), lijkende op Zaphrentis-achtige koraaltjes uit het Carboon. Het prachtige tere bouwwerk van het koraaltje, dat ongeveer twee centimeter hoog en een anderhalve centimeter breed is, is beslist het bekijken waard. Na enig zoeken vinden we alweer een voorbeeld van mooie, fel gekleurde dieren, die we eigenlijk niet in de kille noordelijke wateren zouden verwachten: het kreeftje *Munida rugosa*. Het is een fel oranje-rood gekleurd beestje, dat met naar voren uitgestrekte scharen een lengte van ongeveer tien centimeter haalt. De scharen zijn even lang als het lichaam en doen denken aan die van de Helmkrab. Het kopborststuk is relatief breed en het abdomen is vaak volledig onder het lichaam opgerold.

Een ander hoogst merkwaardig dier is de zeekomkommer (*Stichopus tremulus*). De zeekomkommers zijn door hun naam eigenlijk al het best omschreven. Het zijn een soort leerachtige, knobbelige knotsen, ongeveer 40 centimeter lang, die heel mooi gekleurd kunnen zijn, vooral als het exemplaren betreft die felrode knobbels hebben tegen een witte achtergrond.

Behalve de echte bodemdieren wordt er ook wel eens een groot substraat met allerlei dieren opgevist. Zo was dat het geval met een zogenaamde mijnstoel. Dit stuk van een moordwerktuig zat vol met schelpen van *Anomia squamula* L. en *A. squamula* var. *aculeata* (Müller), met als kruidig accent enkele flink uit de kluiten gewassen exemplaren van *Hiatella arctica* (L.). Ook is het begrijpelijk dat men als malacoloog een goedkeurende kreet slaakt als een bemanningslid-metfeeling met een bos paardemosselen — *Modiolus modiolus* (L.) — komt aandragen. Zo vissen we verder. Weer wordt het net gehaald en weer zijn er verrassingen. In de eerste plaats zijn dat enkele mooie exemplaren van *Liomesus dalei*

Afb. 6. Bandvis —
Trachypterus arcticus
(Brünner).

(J. Sowerby) en van *Buccinum undatum* L. var. *pyramidalis* (afb. 5). De tweede verrassing bestaat uit een groot stuk hout, dat na bewerking door boormossels alleen nog maar aan een brosheep chocolade doet denken. Het waren boormossels van de soort *Xylophaga dorsalis* (Turton). In afbeelding 5, c, is deze soort afgebeeld met in het midden het accessoirische schelpstukje. De aanwezigheid van accessoirische schelpstukken is kenmerkend voor de familie der Pholadidae, waartoe deze soort behoort.

We zijn nu op driekwart van de reis en de laatste visdagen gaan in. Maar ook nu zullen we nog als bioloog aan onze trekken komen. Er is weer een trek binnen boord gehaald, maar nu staat de hele bemanning geïnteresseerd in de last te kijken. In de last ligt een vis, die we beslist maar zeer zelden zullen tegenkomen. Het is een ongeveer anderhalve meter lang, bandvormig dier met een melkwitte huid, waarop nog sporen te zien zijn van de mooie, zilverkleurige opperhuid. Van de continu doorlopende oranje rugvin was door de druk in de kuil van het net niets meer over gebleven. Ook de grote ronde ogen met een diameter van ongeveer 5 centimeter lagen hierdoor los in de kassen. We konden de vis, die op 59° 30' N.B. 3° O.L. gevangen werd dankzij de welwillende medewerking van het R.I.V.O. te IJmuiden determineren. Het betrof een waarschijnlijk verdwaald exemplaar van de diepzeevis *Trachypterus arcticus* (Brünner). Het dier hoorde wel in de noordelijke wateren thuis. De vis wordt gegeten door de bevolking van de Shetland Eilanden (afb. 6).

Een andere bijzonderheid was de vangst van een ongeveer twee meter lange haringhaai - *Isurus oxyrinchus*. Vanwege zijn grote geldswaarde werd het monster onmiddellijk gevild, wat door één van de vissers welwillend vergeleken werd met volgens hem soortgelijke activiteiten in het Grootte Schuur Ziekenhuis te Kaapstad.

Zo verliepen de laatste visdagen en kwam het tijdstip dat de netten te drogen werden gehangen en het dek werd afgespoten; het thuisstomen was begonnen.

Langzamerhand, vooral voor het Skagerrak, zien we weer de eerste tekenen van leven in de vorm van de kleine Deense kotters, die als ze ons dicht genoeg voorbij komen, vriendelijk groeten. Steeds meer schepen zien we nu, ook de grotere vrachtschepen. Tenslotte zien we weer het eerste stukje Holland in zee liggen: Lichtschip Texel. De duinen duiken weer boven de horizon uit en bij Kamperduin zien we al hoe de eerste echte IJmuidense hoogovenrook de verre lucht kleurt. Het duurt nu nog geen uur voordat we voor de pieren komen. Het welkom is gezellig. Duizenden mensen brengen hun zondag op het strand door bij het mooie weer en een enkeling zwaait naar het schip. Het bekende sleepbootje maakt vast en een kwartier staan we weer wat onwennig op de vaste wal.

(Tekeningen van de schrijver.)